MUHAMMED BİN KA’B EL-KURAZÎ (radıyallahü anh)

Tabiîn devrinin meşhûrlarından ve büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Ka’b bin Selîm İbn-i Esed’dir. Künyesi “Ebû Hamza”dır. “Ebû Abdullah” da denilmiştir. Babası Benî Kureyza isimli yahûdi kabilesinden alınan esîrlerden olduğu için “el-Kurazî” lakabı ile tanınmıştır. Muhammed bin Ka’b, Evs kabilesine sığınanlardandır. Medine’de yetişen âlimlerden olduğundan da, “el-Medenî” denilmiştir.

Tabiînin büyük âlimlerden olan İbn-i Ka’b, Hicretin 40. (m. 660) senesinde Hazreti Ali’nin hilâfetinin sonlarında doğdu. Sonra Kûfe’ye yerleşti. Tekrar Medine’ye geldi. 90 (m. 708) senesinde Medine-i Münevvere’de bir mescidde hadîs-i şerîf okuturken tavanın yıkılması üzerine cemaattan bir kısmı ile beraber enkaz altında kalarak vefât etmişlerdir. Vefât târihi olarak 108, 117, 118, 119 ve 120 seneleri de bildirilmiştir. Vefât ettiğinde 78 yaşındaydı. Peygamberimiz zamanında doğduğu, rivâyeti, ona âit olmayıp babasının doğumu içindir.

Muhammed bin Ka’b, Kur’ân-ı kerîmin tefsîrinde, birinci tabakayı teşkil eden âlimlerdendir. Büyük müfessirlenden olup, ayrıca muhaddisler yanında da sika (güvenilir) olan râvilerdendir. Avn bin Abdullah, onun için: “Ben, Ebû Hamza-i Kurazî kadar Kur’ân-ı kerîmin tefsîrine vâkıf olan bir kimse görmedim” dedi. İbn-i Sa’d da: “Vera’ Sahibi olan büyük bir âlim, çok hadîs-i şerîf rivâyet eden sika bir râvi” olduğunu bildirdi. İmâm-ı Iclî de, “Kur’ân-ı kerîmi en iyi bilendi. Sâlih bir zât olup, Medine’de hadîs rivâyet eden Tabiînin sika olanlarındandı” demektedir.

Ömrünü, ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirmiştir. Bir müddet Kûfe'ye gidip, orada yerleşti. Sonra Medine-i Münevvere'ye dönmüştür. Eshâb-ı kiramdan birçok zât ile görüşüp onlardan ilim almıştır. İlimdeki hocaları Eshâb-ı kirâmdır. Abbâs bin Abdulmuttalib, Zeyd bin Erkam, Abdullah İbn-i Mes'ûd, Ali bin Ebû Zer, Ebî Talib'den, Amr bin Âs, Ebud-derdâ, Fedâle bin Ubeyd, Mugîre bin Şu'be, Ebû Hureyre (r.anhüm), Hazreti Âişe ve daha bir çok Sahâbîden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de kardeşi Osman, Hâkem bin Uteybe, Yezîd bin Ebî Zeyyâd, İbn-i İclâm, Mûsâ bin Ubeyde, Ebû Ma'şer, Ebû Ca'fer-i Hutamî, Yezîd bin el-Hâdî gibi birçok zât rivâyette bulunmuşlardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri, meşhûr kütüb-i sitte imamları, kitaplarına almışlardır.

Kur'ân-ı kerîmin tefsîrine dair verdiği bilgiler, rivâyet yoluna dayanmaktadır. Bizzat Abdullah İbn-i Abbâs'dan ve Abdullah İbn-i Ömer'den tefsîr almıştır. İbn-i Cerîr'in, naklen bildirdiği Zuhruf sûresi, 8. "Yoksa sanıyorlar mı ki, biz onların sırlarını, gizli sözlerini işitmiyoruz? Evet, işitiyoruz. Hem onların yanında elçilerimiz vardır. Onları yazıyorlar."âyet-i kerîmesinin nüzûl (iniş) sebebini şöyle anlatmıştır:

"Kâ'be-i muazzama ile örtüleri arasında oturup, konuşan iki Kureyşli ile bir Sakafî veya iki Sakafî ile bir Kureyşli arasında bir konuşma geçmiş, bunlardan biri demiş ki; "Allahü teâlâ bizim sözlerimizi işitir mi? sanırsınız?" Diğeri de "Açık söylerseniz işitir ve gizli söylerseniz işitmez", deyince bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur.

En'am sûresi 19. "Şu Kur'ân-ı kerîm, sizi ve kime erişirse onları inzar etmem, korkutmam için bana vahy olundu" âyet-i kerîmesinin tefsîrinde şöyle buyurdu:

"Kur'ân-ı kerîm kime okunuyorsa, Allahü teâlâ kendisiyle konuşuyor gibidir." Bunu böyle kabûl eden kimse, Kur'ân-ı kerîmi efendisinden kölesine yazılmış bir mektûb veya âmirden memura yazılmış bir emir gibi okur. Yani yalnız düzgün okumayı bir vazîfe saymaz. Belki ne emrettiğini, neler istediğini ve nelerden de menettiğini (yasaklandığını) anlamak için düşünerek okur ve gereğini yapar.

Yine Bekâra sûresi 201.: "Ey Rabbimiz, bize dünyâda bir hasene iyilik ver" âyet-i kerîmesindeki "hasene"den muradın, (sâliha, iyi, temiz bir kadın) olduğunu tefsîr etti. Nitekim Resûl-i Ekrem efendimiz, "Sizler şükreden kalbe, zikreden lisana ve âhiret husûsunda sizlere yardımcı olacak sâliha, mü'min bir kadına sahip olmaya çalışın!"buyurmuştur. Hazreti Ömer de; "İnsana, imândan sonra verilen şeylerin en hayırlısı sâliha bir kadındır. Hanımlar içerisinde, değeri takdîr edilmiyecek kadar kıymetli olanları olduğu gibi, efendisini esâret altına alıp, kendisinden fidye vererek kurtuluş imkânı olmayan kötüleri de vardır" buyurdu.

Mü'minûn sûresi 99-100., "Nihâyet onlardan her birine ölüm gelip çatınca, tekrar tekrar şöyle diyeceklerdir: Ey Rabbim! Beni dünyâya geri gönder. Tâki boşuna harcadığım ömrüm karşılığında iyi amelde, ibâdet ve işlerde bulunayım!" âyet-i kerîmelerinin tefsîrinde de, şöyle bildirdi: "Allahü teâlâ bu adama: (Ne istiyorsun, neye heves ediyorsun? Servet edinmek, sular akıtıp bağ ve bahçeler yetiştirmek arzusunda mısın?) diye sorar. Adam ise, (Hayır, sâlih, iyi olan işler yapmak isterim) der. Allahü teâlâ, (Hayır ondan artık iş geçti. Bu ölüm anında herkesin söyleyeceği sözdür) buyurur."

Muhammed bin Ka'b, Peygamber efendimiz "Cehennem ehline bir ağlama hali arız olur. Gözlerinden kan akıncaya kadar ağlarlar, yüzlerinde yarıklar meydana gelir. Öyle ki, gözyaşları ırmaklar gibi olup, üzerlerinde gemiler bile yürütülür" buyurdu. Cehennemlikler, böyle ağlayıp sızlayıp, feryat ve figân ettikleri ve "Vay halimize!" deyip yardım diledikleri sürece kendileri için bir ferahlık vardır. Fakat bundan da men' edilirler. Muhammed bin Ka'b buyuruyor ki: "Cehennemliklerin beş duâsı vardır. Allahü teâlâ dördüne icabet eder. Beşincisinde, artık konuşamazlar. Birincide, Mü'min sûresi onbirinci âyetinde bildirilen: "Ey Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün. İki defa da dirilttin, işte günahlarımızı itiraf ettik. Fakat şöyle bir çıkmaya yol var mı?" diye yalvardıklarında, Allahü teâlâ cevap olarak 12. âyet-i kerîmede, "Bunun sebebi şudur: Yalnız Allah'a duâ edildiği vakit, siz küfrettiniz. Eğer O'na bir eş ortak katılırsa, tasdîk ediyordunuz. Artık hüküm, O çok yüce, büyük olan Allah'ındır" buyurur.

İkinci defa, Secde sûresi 12. âyetinde bildirilen: "Ey Rabbimiz, gördük, işittik. Şimdi bizi dünyâya geri çevir de, güzel amelde bulunalım!" deyince, kendilerine cevap olarak, İbrâhîm sûresi 44. âyetinde "Halbuki daha evvel siz dünyâda kendinize, hiç bir zeval yoktur diye yemîn etmediniz miydi?" buyurur.

Üçüncü defa; Fâtır sûresi 37. âyetinde bildirilen: "Ey Rabbimiz, bizi çıkar! Yaptıklarımızdan bambaşka bir amel yapacağız" deyince, Allahü teâlâ cevap olarak, "Size iyice düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt kabûl edebileceği kadar ömür vermedik mi? Size azâb ile korkutan bir Peygamber de gelmişti. Şimdi, tadın o azâbı! Artık zâlimler için hiçbir yardımcı yoktur" buyurur.

Dördüncü defa, Mü'minûn sûresi 106-107. âyetlerinde bildirilen: "Ey Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galebe çalmıştı. Biz, doğru yoldan sapanlar güruhu idik. Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer yine küfre dönersek, artık hiç şüphesiz ki, biz zâlimlerdeniz" diye yalvarınca, Allahü teâlâ da verdiği cevapta, Mü'minûn sûresi 108. âyetinde "Yıkılıp gidin içerisine! Bana söylemeyin." buyurur. Artık bundan sonra, konuşamayacaklar ki, bu en şiddetli azaptır. Velhasıl, Muhammed bin Ka'b, müfessirlerin önde gelenlerinden, faziletli, üstünlüğü çok, mübârek ve muhterem bir zâttır.

Muhammed bin Ka'b, Medine'de bulunan ilim ehlinin en fazîletlilerindendi. Fıkıh ilminde, takvâ ve verâ'da (haramlardan ve şüphelilerden sakınmada) da üstün bir yeri vardı. Allah yolunda mal dağıtmayı çok severdi. Bir gün eline bol miktarda mal, servet geçmişti. Dediler ki; "Bunu, oğlun için mi alıkoyuyorsun?" buyurdu ki: "Hayır, servetimi kendim için alıkoyacağım. Yani Allah rızası için dağıtacağım. Oğlumu da Allahü teâlâya emanet edeceğim."

Adamın biri gelip, "Sakın evlâdını refaha, bolluğa kavuşturarak, onun felâketine, kötülüğe düşmesine sebep olma!" deyince, elindeki yüzbin dirhem gümüşü fakirlere sadaka olarak dağıttı.

Hikmetli sözleri çoktur. Herkese nasîhat ederdi. Kendisine gelip soranlara cevap verirdi. Birgün Muhammed bin Ka'bden sordular:' "Hangi huylar mü'mini alçaltır?"

Buyurdu ki: "Çok konuşmak, kendisinde sır olarak bulunanları açıklamak ve herkesin sözünü kabûl etmek insanı küçük düşürür."

İbn-i Ka'b'ın oğulları da ilimde olduğu gibi, takvâda da yani haramlardan sakınmada yüksek derecelere kavuşmuşlardı. Birgün oğlu Muhammed'e annesi dedi ki:

"Evladım, ben seni küçüklüğünden beri, temiz, günahsız iyi bir insan olarak tanırım. Nedir bu halin? Gece-gündüz ibâdete sarılıp sanki büyük günahlar işlemiş gibi Rabbine yalvarıyorsun?" Bu suâle karşılık olarak O da "Anneciğim, ben bir kusur işleyip de, Allahü teâlânın bana gücenip, azâb etmeyeceğinden nasıl emîn olabilirim?" demiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-ı İbn-i Sa'd, cild-5, sh. 370, 371

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-9, sh. 420

3) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-lüga, cild-1, sh. 90

4) Miftâh-üs-se'âde, cild-1, sh. 49, cild-2, sh. 75, 466, 590, cild-3, sh. 199